

ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРІЇ ГЕТЬМАНАТУ П.СКОРОПАДСЬКОГО НА КАФЕДРІ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ КИЇВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА

У статті аналізуються наукові дослідження науковців кафедри новітньої історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка, присвячені діяльності Гетьмана Павла Скоропадського, історії Української Держави.

Ключові слова: Гетьман Павло Скоропадський, Українська Держава, Гетьманат, політика, історіографія, наукові дослідження.

Кафедра новітньої історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка була створена відразу ж після проголошення незалежності України, у січні 1992 р.

З початку 1990-х рр. колектив нашої кафедри, враховуючи наукові надбання вітчизняних і зарубіжних учених, використовуючи масиви віднайдених архівних документів прилучився до дослідження подій Української революції 1917-1921 рр. [1, 2]. У широкому спектрі наукового пошуку професорсько-викладацького складу, докторантів і аспірантів кафедри ключове місце посідає вивчення проблем історії Гетьманату П.Скоропадського.

Дослідження вузлових питань історії Української Держави України Гетьмана П.Скоропадського проводить завідувач кафедри, академік НАН України В. Литвин. На основі глибокого аналізу джерел, переосмислення нагромаджених історичних знань дослідник висвітлює сутність державотворчих процесів доби Гетьманату, стрижневі складові функціонування державного механізму, соціальної бази гетьманського режиму, його здобутки та прорахунки. Широкому загалу відомі його масштабні праці, які стосуються періоду війн і революцій, де чільне місце посідають питання, пов'язані з історією Гетьманату П.Скоропадського. Дослідження привертає увагу, насамперед, концептуальністю постановки проблем та їх всебічним вирішенням. Вчений суттєво поглибив історичні знання про стан тогочасного українського суспільства та його еліти [3]. До питань закономірностей національного державотворчого процесу, з урахуванням їх консервативного чинника, В.Литвин звернувся й у своєму новітньому монографічному дослідженні [4].

Підкреслимо, що у розмаїтті висвітлення революційних процесів, яке охоплює науковий доробок В.Литвина, значне місце посідають питання соборності українських земель. Він, зокрема, звертає увагу на витоки цих процесів в часи Української Держави [5]. Сюжети, пов'язані з міжнародними відносинами часів Гетьманату, стали органічною

складовою низки його праць, де мова йде про ретроспективу відносин України із країнами світу, про місце і роль України у світовому співтоваристві [6].

Важливе місце питання історії Української Держави Гетьмана П.Скоропадського посідають у науковій творчості професора А.Буравченкова. Він був одним із перших вітчизняних істориків, які рішуче виступили за деміфологізацію пануючих на той час стереотипів щодо багатьох сторін діяльності гетьманського уряду. Вчений дав оцінку місця і ролі гетьманату П.Скоропадського у перебігу Української революції, вважаючи його найвищим досягненням у розбудові української державності [7, 8, 9]. Проф. А.О.Буравченков є членом авторських колективів ряду новітніх енциклопедичних видань: «Довідник з історії України» (К., 2001), «Світова історія ХХ століття: Енциклопедичний довідник» (Львів, 2008), «Енциклопедія історії України» (т. 1-8. – К., 2003-2011), де його перу належать статті з ключових питань військової історії Української Держави та низка статей про видатних українських військових діячів.

Науковці кафедри звертали увагу на перебіг конституційного процесу в революційні роки, законодавче підґрунтя змін життя українського суспільства в умовах революційного часу. Висвітлення в науковій літературі конституційного будівництва в період гетьманату міститься в статтях А.М.Пижика присвячених аналізу сучасної історіографії проблем розвитку конституційного процесу в роки Української революції [10, 11]. Автор наголошує, що дослідники висвітлюють конституційно-правовий статус Гетьмана в системі центральних органів державного управління, компетенцію інших вищих органів влади, але недостатню увагу приділяють конституційним проектам цього періоду. У роботі «Історія української Конституції» (упорядники: А.Слюсаренко, М.Томенко), яка витримала два видання (1993, 1997 рр.), акцентовано увагу на «Грамоті до всього українського народу» та «Законах про тимчасовий державний устрій України» [13].

У контексті проблематики українського руху в російській армії, українізації в її частинах і з'єднаннях приділяє увагу у своїх дослідженнях діяльності генерала П.Скоропадського, як командуючого 34-м армійським корпусом російської армії, Г.Савченко. Науковець висвітлює питання перших місяців командування генерала П.Скоропадського [15], участі корпусу в наступально-оборонних боях червня-липня 1917 р. [16], початку українізації з'єднання, поповнення його українським особовим складом [17, 18], матеріального та продовольчого забезпечення корпусу в умовах його українізації [19, 20]. Науковим розвідкам Г.Савченка притаманне глибоке вивчення численних джерел, які вперше вводяться до наукового обігу, проникнення в суть проблеми.

У дослідженнях члени кафедри торкалися питань ідейно-теоретичних основ українського державотворення доби Гетьманату

[21, 22]. В.Мусієнко та О.Машевський проаналізували процес українізації органів державної влади в Українській Державі гетьмана П.Скоропадського [23]. Зовнішня політика гетьманського уряду стала предметом дослідження А.Буравченкова та Т.Заруди [24].

Науковці кафедри А.Буравченков і Г.Савченко вперше у вітчизняній історіографії дослідили питання історії охорони державного кордону України в період 1917–1920 рр. Вони проаналізували зародження національних прикордонних військ за Гетьманату Павла Скоропадського, державну політику щодо їх організаційної розбудови та матеріального забезпечення, практичну діяльність прикордонників [25].

Окремі аспекти політики гетьмана в галузі розвитку української культури висвітлював доцент А.М.Пижик у статті «Національна ідея і проблеми відродження культури в роки українських визвольних змагань» [12]. Автор підкреслював, що діяльність гетьманського уряду у царині культурного життя та просвіти відзначалась планомірністю, зваженістю та поміркованістю. Гетьман П.Скоропадський продовжив будівництво національної школи, мав значні здобутки у розвитку українського театру, музики, живопису, видавничій справі, охороні пам'яток історії та культури. Підготовчу роботу по організації Української академії наук розглядав доцент Г.Черевичний. Він, зокрема, звернув увагу на формування і діяльність Комісії по розробці законопроекту про заснування УАН, позицію В.І. Вернадського щодо її моделі [26].

Дослідження зі історії анархізму в Україні, зокрема і в період Української Держави гетьмана Скоропадського, здійснює М.Боровик. Аналізуючи історію створення та діяльності Конфедерації анархістських організацій України «Набат», автор досліджує передумови формування цієї структури, що склалися в період Гетьманату [27]. Значна увага діяльності анархістських організацій України в цей період, заходам правоохоронних органів Української Держави щодо протидії поширенню анархізму в Україні приділяється також в оглядових статтях М.Боровика з історії анархістського руху у період революції 1917 – 1921 р. [28, 37]. Робота М.Боровика над цією проблематикою була підсумована в його дисертаційному дослідженні, захищеному в 2002 р. В своїй дисертації автор докладно аналізує процес розгортання анархістської організаційної мережі в Україні у 1918 р., досліджує участь анархістів в організації збройної опору гетьманському режиму, роль анархістів в розгортанні селянського повстанського руху в Україні [29].

Одночасно з розробкою історії анархізму в Україні, М.Боровик досліджує також явище селянського повстанства в Україні в період Української революції. Період Української Держави є одним з ключових у зародженні і становленні цього явища в Україні. Саме в період Гетьманату розпочинається масова збройна боротьба селянства за свої права, організовувана і очолювана політичними активістами. В той же

період почали свою повстанську «кар'єру» найвідоміші повстанські вагажки. Деякі аспекти цієї теми, пов'язані перш за все з історією махновського руху, висвітлені у вище згаданих працях. Окремо слід відзначити статтю вказаного автора «Селянський повстанський рух в Україні: особливості військової організації». В цій статті на широкому джерельному матеріалі, з залученням раніше не відомих документів, автор висвітлює особливості комплектування, постачання повстанських загонів. Аналізуючи проблему політичного характеру повстанського руху, специфіку керівного складу повстанських формувань, автор доводить, що селянський повстанський рух в Україні 1918 – 1922 рр. став породженням двох революцій – революції «згори» – яка творилася різними політичними групами в розрахунок на досягнення своїх, найчастіше ідеологічно обумовлених цілей, і революції «знизу» - яка творилася масами українського селянства [30]. Багато сюжетів, що аналізуються в цій праці безпосередньо стосуються періоду Гетьманату.

На кафедрі вивчали й продовжують вивчати персоналії національно-визвольних змагань, їх життєдіяльність роки Української Держави. Такі дослідження дозволяють глибше охарактеризувати їх світоглядні засади, звернути увагу на маловідомі, а то й невідомі, сторінки біографій. Так, Н.Миронець опублікувала ряд статей про Микиту Шаповала [та виявила і підготувала до публікації праці цього діяча, в яких висвітлений його погляд й на проблеми Гетьманату Павла Скоропадського [31, 32]. Військовий контекст публіцистичної творчості С.Петлюри в гетьманський період 1918 р., який тривалий час залишався поза увагою дослідників, вивчав Г.Савченко [33].

Досліджуючи проблеми історії Української революції 1917-1921 рр. науковці кафедри спиралися на широку джерельну базу. Вчені активно займалися виявленням і публікацією архівних документів. Зусиллями колективу кафедри підготовлені і вийшли в світ збірники документів і матеріалів «Україна в ХХ столітті. 1900-1939» (1997), «Україна в ХХ столітті. 1900-2000» (2000), які висвітлюють, зокрема, й суспільно політичні процеси в Україні доби Гетьманату Павла Скоропадського. Основу видань, що стосуються вказаного періоду складають документи, що зберігаються в Центральному державному архіві вищих органів влади та управління України.

Аспірантами кафедри успішно захищена ціла низка кандидатських дисертацій, які безпосередньо присвячені актуальним питанням історії Української Держави і відзначаються багатоплановістю сюжетних ліній.

Під керівництвом професора А. Буравченкова захищено низку дисертацій з проблематики Гетьманату Павла Скоропадського. В дисертації Т. Заруди досліджуються шляхи та засоби формування зовнішньополітичного курсу Української Держави, правові аспекти і особливості відносин України з іншими державами. Дисертації

С.Мякоти та Є.Рафаловського охоплюють сферу розвитку промисловості, сільського господарства, торгівлі і фінансів, в яких у гетьманський період було досягнуто певних позитивних зрушень. Дослідження О.Денисенко висвітлює різні аспекти пам'ятко-охоронної діяльності державних органів і громадськості. Дисертація В.Клименка-Мудрого була першою у вітчизняній історіографії спробою комплексного дослідження національно-демократичних сил доби Української Держави.

Періоду Гетьманату присвячено декілька дисертацій, підготовлених під керівництвом професора В.Мусієнка. Кандидатська дисертація О. Машевського була однією з перших ґрунтовних праць, написаних на архівних джерелах, в якій цілісно та всебічно аналізувалась політика гетьманської Української Держави в галузі освіти, науки, мистецтва. Селянсько-повстанському рухові в 1918 році, його масштабності та урізноманітнених проявах присвячено кандидатське дисертаційне дослідження П.Захарченка. Ґрунтовністю відзначається дослідження з історії Вільного Козацтва (у тому числі й періоду Гетьманату), В.Лободаєва. Історіографічні аспекти селянського руху, аграрних відносин вивчала Н.Земзюлін.

Історіографія Української Держави Гетьмана Павла Скоропадського стала предметом дослідження С.Грибосєдова (наук. кер. проф. А.Слюсаренко). Питання діяльності німецької військової адміністрації в Україні в 1918 р., її вплив на політику Гетьманату, військові соціально-економічні процеси в державі вивчала Н.Кришина (наук. кер. доц. Г.Савченко). На формування та діяльності опозиційних сил звертається увага в дисертації Р.Панасюка, (наук. кер. доц. Г. Черевичний) [34, 35, 36].

Вчені кафедри доповідали про результати досліджень з проблем історії Української революції на десятках наукових, у тому числі міжнародних, конференцій. Їх доповіді, як правило, викликали жваві дискусії і отримували схвальні відгуки наукової громадськості.

Своєрідним підсумком досліджень історії Української революції 1917–1921 рр. членами кафедри новітньої історії України стали видані ними підручники та посібники для студентів вищих навчальних закладів, де означена тематика посідає чільне місце. Сім видань витримав підручник академіка В.Литвина «Історія України» (2012). На кафедрі підготовлені підручник «Новітня історія України» (керівник авторського колективу академік АПН А.Слюсаренко) та посібники «Історія України. Навчально-методичний посібник для семінарських занять» (2006), «Історія України. Новітня доба» (2012) за редакцією академіка НАН України В.Литвина.

Таким чином, історики нашої кафедри, відкидаючи упередженість, тенденційність і політичну заангажованість, прагнуть науково висвітлювати історію Гетьманату Павла Скоропадського в усій

її складності, з урахуванням альтернатив суспільно-політичного розвитку, що поставали перед тогочасною Україною. Ці короткі нотатки є далеко неповними щодо огляду наукових досліджень з революційної проблематики, проведених на кафедрі впродовж останніх двадцяти років. Звичайно, що доробок членів кафедри потребує більш детального вивчення, історіографічного переосмислення. Науковий пошук продовжується. З огляду на заплановані дослідження проблеми Української Держави, постаті Гетьмана Павла Скоропадського й надалі залишатимуться важливою складовою наукових розвідок колективу кафедри.

Список використаних джерел:

1. Слюсаренко А.Г. Дослідження проблем української державності на кафедрі новітньої історії України в 1990-ті рр. // Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Історія. Вип. 52. – К., 2001. – С. 3-21.
2. Слюсаренко А. Дослідження історії Української революції 1917 – 1921 років на кафедрі новітньої історії України Київського національного університету імені Тараса Шевченка // Українська революція 1917 – 1921 років: погляд із сьогодення / Міжнародна наукова конференція 25 квітня 2012 року. – К.: Український інститут національної пам'яті, 2013. – 656 с.
3. Україна: доба війн і революцій (1914-1920 рр.). – К.: Видавничий дім "Альтернативи", 2003. – 487 с.
4. Литвин В.М. Україна у війнах і революціях ХХ століття 1914-1945. Закономірності національного державотворчого процесу. – К.: Наукова думка, 2012. – 399 с.
5. Литвин В. Державотворчий потенціал української соборності // Литвин В. Служити живому життю народу. – К.: Видавничий дім „Лі-Терра”, 2004. – С. 409–417.
6. Литвин В. Україна: Європа чи Євразія?. – К.: Видавничий дім „Лі-Терра”, 2004. – 512 с.
7. Буравченков А.О. Амнезія історичної пам'яті або дещо про гетьманат з погляду сьогодення // Останній гетьман. – К, 1993 – С. 25 – 41.
8. Буравченков А.О. Питання зовнішньої політики Української Держави гетьмана П.Скоропадського в українській історіографії // Спеціальні галузі історичної науки. – Вип. 2. – К., 1999. – С. 48 – 55.
9. Буравченков А.О. Протигетьманське повстання 1918 р.: перемога чи поразка українства? // Вісник Київського університету. – Вип. 52. – Історія. – К., 2001. – С. 39 – 43.
10. Пижик А.М. Розвиток вітчизняної конституційної думки та практики у 1917-1920 роках: сучасна історіографія проблеми // Вісник Київського університету. Історія. – Вип.71-72. – К., 2004. – С. 50-52.
11. Пижик А.М., Слюсаренко Ю.А. Конституційний процес в Україні у 1917-1921 рр.: сучасна історіографія // Українська революція 1917-1921 років: погляд із сьогодення. Міжнародна наукова конференція 25 квітня 2012 р. – К.: Український інститут пам'яті, 2013. – С. 605 – 617.
12. Пижик А.М. Національна ідея і проблеми відродження культури в роки

українських визвольних змагань. // Вісник Київського університету. Історія. – К., 1998. – Вип.39. – С. 77 – 80.

13. Історія української конституції / Упоряд. А.Г.Слюсаренко, М.В.Томенко. – К.: Право, 1997. – 464 с. с.114 – 120

14. Савченко Г. 34-й армійський корпус російської армії напередодні та на початку українізації (червень – липень 1917 р.) // Науковий історико-філософський журнал УНІВЕРСИТЕТ. – К. – 2011. – № 2. – С. 56 – 65.

15. Савченко Г. Волинський період в історії 34-го корпусу російської армії (січень – квітень 1917 р.) // Минуле і сучасне Волині та Полісся. Україна та Волинь у Наполеонівських війнах. Науковий збірник. Вип. 41. Матеріали ХLI Міжнародної історико-краєзнавчої конференції, присвяченої 200-річчю війни 1812 року, 11 – 12 травня 2012 року, м. Луцьк. – Луцьк, 2012. – С. 281 – 283.

16. Савченко Г. Участь 34-го корпусу російської армії П.Скоропадського в літньому наступі 1917 р. // Наукові записки Вінницького державного педагогічного університету імені Михайла Коцюбинського. Серія: Історія. – Вип. XIX. – Вінниця, 2011. – С. 193 – 200.

17. Савченко Г. 34-й армійський корпус російської армії напередодні та на початку українізації (червень – липень 1917 р.) // Науковий історико-філософський журнал УНІВЕРСИТЕТ. – К. – 2011. – № 2. – С. 56 – 65

18. Савченко Г. Поповнення особового складу 34-го корпусу Російської армії на початку українізації з'єднання // Етнічна історія народів Європи. Зб. наук. праць. – Вип. 36. – К., 2011. – С. 16 – 21.

19. Савченко Г. Матеріальне забезпечення 34-го армійського корпусу в період його українізації (липень – листопад 1917 р.) // Етнічна історія народів Європи. Зб. наук. праць. – Вип. 32. – К., 2010. – С. 146 – 152.

20. Савченко Г. Продовольче постачання 34-го армійського корпусу в період його українізації (липень – листопад 1917 р.) // Гілея. Науковий вісник. – Випуск 44 (2). – К., 2011. – С. 110 – 119.

21. Кучер В.І., Павленко В.М., Слюсаренко А.Г. Державотворча концепція українських монархістів // Історія України. – 1998. – № 19. – С. 5.

22. Буравченков А.О., Галушко К.Ю. Державницькі погляди В.Липинського у загальноєвропейському контексті // Матеріали міжнар. наук. конф. «Відродження української державності: проблеми історії та культури». Одеса, 1996. – С. 41 – 48.

23. Мусієнко В., Машевський О. Українізація органів державної влади в гетьманській Державі Павла Скоропадського // Розбудова держави. – 1996. – № 2. – С. 40 – 43.

24. Буравченков А.О., Заруда Т.В. Деякі аспекти дипломатичної діяльності В'ячеслава Липинського в період Гетьманату // В'ячеслав Липинський: Історико-політологічна спадщина і сучасна Україна. – Київ; Філадельфія, 1994. – С. 98 – 107.

25. Буравченков А., Савченко Г. Боротьба за українську державність та спроби організувати прикордонну варту в 1917-1920 роках // Прикордонні війська: історія і сучасність: Збірник наук. статей. – Рівне, 1996. – С. 61–71.

26. Черевичний Г. Нариси історії науки і вищої освіти в Україні ХХ століття», – К.: ІВЦ Держкомстату України, 2003. – 279 с.

27. Боровик М.А. Історія Конфедерації анархістських організацій України “Набат” (загальний огляд) // Вісник Київського університету імені Тараса Шевченка. Серія “Історія”. Випуск 38. – К., 1998. – С. 66 – 71.

28. Боровик М.А. Анархістський рух в Україні у 1917 – 1921 рр. // Український історичний журнал. – № 1. – К., 1999. – С. 3 – 18;

29. Боровик М.А. Анархістський рух в Україні (1917 – 1921 рр.). Дис... канд. іст. наук. – К., 2002. – 236 с.

30. Боровик М.А. Селянський повстанський рух в Україні: особливості військової організації // Історичний журнал. – К., 2009. – № 2. – С. 41 – 55.

31. Миронець Н. М. Ю. Шаповал про національне відродження та державність // Політологічні читання: Українсько-канадський щоквартальник. – Ч. 2. – К., 1993. – С. 153 – 172.

32. Шаповал М. Україна і Росія; Суспільство і нація; Боротьба за націю / Підгот. до друку Н. Миронець // Політологічні читання: Укр.- канад. щоквартальник. – Ч. 2. – К., 1993. – С.173 – 221.

33. Савченко Г. Українське військо в публіцистиці Симона Петлюри (березень-серпень 1918 року) // Симон Петлюра в контексті українських національно-визвольних змагань: 36. наук. праць, – Фастів, 1999. – С. 30 – 43.

34. Дисертації з проблем Української революції, захищені в Україні протягом 1991 – 2001 рр. // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 рр. / Інститут історії України НАН України. – К., 2002. – С. 279 – 294.

35. Дисертації з проблем Української революції, захищені в Україні протягом 2001 – 2006 рр. // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 рр. – Вип. 2. – К.: Інститут історії України НАН України, 2007. – С. 279 – 294.

36. Дисертації з проблем Української революції, захищені в Україні протягом 2006 – 2011 рр. // Проблеми вивчення історії Української революції 1917-1921 рр. – Вип. 6. – К.: Інститут історії України НАН України, 2011. – С. 409 – 429.

37. Боровик М.А. Формування анархістської програми суспільних перетворень після перевороту 25 жовтня 1917 р. // Український історичний збірник / Інститут історії України НАН України. – К., 1999. – С. 219 – 244.

Слюсаренко А. И. Исследования истории Гетманата П.Скоропадского на кафедре новейшей истории Украины Киевского национального университета имени Тараса Шевченко

В статье анализируются научные достижения членов кафедры новейшей истории Украины Киевского национального университета имени Тараса Шевченко, посвященные деятельности Гетмана Павла Скоропадского, истории Украинской Державы.

Ключевые слова: Гетман Павло Скоропадский, Украинская Держава, Гетманат, политика, историография, научные исследования.

Sliusarenko A. Research of the history of the Hetmanate of P. Skoropadskyi in the department of modern history of Ukraine, Kyiv National Taras Shevchenko University.

This article analyzes the research of scholars of the department of modern history of Ukraine, Kyiv National Taras Shevchenko University of the activities of Hetman Pavlo Skoropadskyi, history of the Ukrainian State.

Keywords: Hetman Pavlo Skoropadskyi, Ukrainian State, the Hetmanate, politics, historiography, scientific research.